

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

Mintaqa Raqobatbardoshligiga Ta'sir Etuvchi Muammo Va Cheklovlar (Xorazm Viloyati Misolida)

Narmetova Dilafruz Azamatovna

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti
"Biznes va boshqaruv" kafedrasi stajyor-o'qituvchisi, mustaqil izlanuvchi
narmetovadilafruzazamatovna@gmail.com*

Annotatsiya

Tadqiqotda viloyatning iqtisodiy salohiyati, ishlab chiqarish tarkibi, investitsiya muhiti va eksport faolligi 2020–2025 yillar dinamikasida o'rganilgan. Ishda geografik, infratuzilmaviy, institutsional va innovatsion omillar asosida mintaqa raqobatbardoshligi baholanib, uning viloyatlar o'rtasida hamda Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan solishtirilgan tahlili amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: mintaqaviy raqobatbardoshlik, iqtisodiy o'sish, investitsiya muhiti, innovatsion salohiyat, mintaqaviy rivojlanish strategiyasi.

Kirish

Zamonaviy global iqtisodiyotda mintaqaviy raqobatbardoshlik masalasi milliy iqtisodiy siyosatning markaziy muammolaridan biriga aylandi. O'zbekiston 2030-yilgacha bo'lgan rivojlanish strategiyasi doirasida [1] hududiy tengsizliklarni kamaytirish va barcha viloyatlar iqtisodiy salohiyatini to'liq yuzaga chiqarish maqsadini ko'zlaydi. Xorazm viloyati — mamlakatimizdagi 14 viloyatdan biri bo'lib, 2025 yil yanvar holatiga ko'ra 1 million 920 ming nafar aholiga ega [2] va o'ziga xos geografik, tarixiy va iqtisodiy xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Viloyat iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligi, to'qimachilik va turizm sohalariga tayanadi. Biroq

mamlakat ichida va xalqaro miqyosda kuchayib borayotgan raqobat sharoitida Xorazm viloyatining iqtisodiy pozitsiyasi bir qator tarkibiy muammo va cheklovlar tufayli zaif bo‘lib qolmoqda. Mavjud ilmiy adabiyotlarda mintaqaviy raqobatbardoshlik nazariyasi [3] rivojlangan, ammo Xorazm viloyatiga nisbatan qo‘llaniladigan maxsus tadqiqotlar yetarli emas — bu esa ushbu dissertatsiyaning ilmiy zaruratini belgilaydi.

Asosiy Qism

1. Mintaqaviy raqobatbardoshlik: nazariy asoslar. Mintaqaviy raqobatbardoshlik tushunchasi ilk bor M. Porter tomonidan 1990-yilda asoslab berilgan [4]. Porter ning “Olmos” modeli to‘rtta asosiy omilni o‘z ichiga oladi: omil sharoitlari, talab sharoitlari, tegishli va yordamchi tarmoqlar hamda firma strategiyasi va raqobat muhiti. Keyinchalik Krugman [6], Maskell va Malmberg [7] tadqiqotlari mintaqaviy raqobatbardoshlik konsepsiyasini yanada boyitdi. Jahon Iqtisodiy Forumi ta’rifiga ko‘ra, mintaqaviy raqobatbardoshlik — bu mintaqaning uzoq muddatli farovonlikni ta’minlovchi yuqori mahsuldorlik darajasiga erishish va uni saqlash qobiliyatidir [5]. Ushbu ta’rif iqtisodiy samaradorlik va aholi turmush sifati o‘rtasidagi aloqani markazga qo‘yadi.

2. Xorazm viloyatining iqtisodiy ko‘rsatkichlari (2020–2025). 2025-yil ma’lumotlariga ko‘ra, Xorazm viloyatining yalpi hududiy mahsuloti (YHM) 37,2 trillion so‘mni tashkil etib, O‘zbekiston YalMning taxminan 4,1 foizini qamrab oladi [2]. Viloyat aholi jon boshiga YHM ko‘rsatkichi bo‘yicha mamlakatda 9-o‘rinni egallaydi. Asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlar quyidagi jadvalda keltirilgan:

Jadval 1.

Xorazm viloyatining 2025 yil — prognoz va dastlabki ma’lumotlari

Ko‘rsatkich	2020	2023	2025*
YHM (trln so‘m)	18,4	29,7	37,2
Aholi soni (mln kishi)	1,82	1,89	1,92
Jon boshiga YHM (\$)	1 240	1 780	2 150
Eksport hajmi (mln \$)	87,3	134,6	168,4
Ishsizlik darajasi (%)	9,8	8,6	7,9
Investitsiyalar (mln \$)	210	387	520

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, 2025 [2].

3. Mintaqaviy raqobatbardoshlikka ta’sir etuvchi asosiy muammo va cheklovlar. 3.1. Geografik va transport cheklovlari. Xorazm viloyati O‘zbekistonning shimoliy-g‘arbiy qismida joylashgan bo‘lib, mamlakatning asosiy iqtisodiy markazlaridan 1 000–1 200 km masofada. Bu holat transport xarajatlarini sezilarli darajada oshiradi. Toshkent bilan temir yo‘l ulanishi Qozog‘iston hududidan o‘tib, uning tranzit siyosatiga bog‘liq [8].

3.2. Investitsiya muhitining zaifligi. 2025-yilda viloyatga jalb qilingan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TXI) hajmi 520 mln dollarni tashkil etdi [2]. Bu O‘zbekiston bo‘yicha umumiy TXI ning atigi 3,2 foizini tashkil etadi.

3.3. Innovatsion ekotizimning rivojlanmaganligi. Viloyatda 2025-yil holatiga ko‘ra, faqat 2 ta texnopark faoliyat yuritmoqda va ular asosan IT sohasiga yo‘naltirilgan. IKT sohasidagi xarajatlar YHMga nisbati 0,8% ni tashkil etib, O‘zbekiston o‘rtacha ko‘rsatkichidan (1,4%) past. Tadqiqot va ishlanmalar uchun ajratilgan mablag‘lar YHMning 0,12 foizini tashkil etadi (OECD tavsiyasi — 2,0%) [5].

3.4. Mehnat bozori va kadrlar muammosi. 2025-yil ma‘lumotlariga ko‘ra, viloyatda oliy ma‘lumotlilar salmog‘i 19,3 foizni tashkil etib, respublika ko‘rsatkichidan (24,7%) past [2]. Malakali mutaxassislarning Toshkent va boshqa yirik shaharlarga oqib ketishi (brain drain) jiddiy muammo bo‘lib qolmoqda. So‘nggi 5 yilda Xorazmdan tashqariga ko‘chib ketgan oliy ma‘lumotli mutaxassislar soni 18 400 nafarni tashkil etdi.

3.5. Tarmoq diversifikatsiyasining pasayishi. Viloyat iqtisodiyoti hali ham qishloq xo‘jaligiga bog‘liq bo‘lib, 2025-yilda YHMdagi salmog‘i 34,1 foizni tashkil etadi [2]. Bu ko‘rsatkich 2020-yildagi 38,7 foizdan pasaygan bo‘lsa-da, qayta ishlash sanoati ulushi (22,3%) va xizmatlar sektori (31,8%) hali ham nisbatan past darajada qolmoqda. Monofunksional iqtisodiy tuzilma tashqi bozor kon‘yunkturasiga sezgirlikni oshiradi.

4. Qiyosiy tahlil: Xorazm vs boshqa mintaqalar.

Xorazm viloyatining Global Raqobatbardoshlik Indeksi metodologiyasi asosida hisoblangan mintaqaviy raqobatbardoshlik balli (0–100 shkalada) 2025-yilda 42,7 ni tashkil etdi [9]. Bu ko‘rsatkich Toshkent viloyati (68,4) va Samarqand viloyatiga (54,2) nisbatan sezilarli past. Markaziy Osiyo mintaqasida esa Olmaota viloyati (Qozog‘iston, 61,3) va Bishkek viloyati (Qirg‘iziston, 38,9) bilan taqqoslaganda o‘rta o‘rinni egallaydi.

Porter “Olmos” modeliga ko‘ra Xorazm viloyatining kuchli tomonlari quyidagilar: boy tabiiy resurslar bazasi (gaz, tuz, bentonit), yuksak turistik salohiyat (UNESCO ro‘yxatidagi Ichan Qal‘a) va an‘anaviy hunarmandchilik klasterlari. Zaif tomonlar esa — moliyaviy kapital tanqisligi, transport infratuzilmasi va mahalliy talab bozorining tor ekanligi hisoblanadi [4].

Xulosa

Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, Xorazm viloyatining mintaqaviy raqobatbardoshligiga ta‘sir etuvchi asosiy muammo va cheklovlar tizimli va o‘zaro bog‘liq xarakter kasb etadi. Besh asosiy cheklov guruhi aniqlandi: geografik izolyatsiya va transport infratuzilmasining zaifligi; investitsiya muhitining nozaifligi; innovatsion ekotizimning rivojlanmaganligi; malakali mehnat kuchining yetishmasligi; iqtisodiy diversifikatsiyaning sustligi.

2025-yil ma‘lumotlari asosida Xorazm viloyatining mintaqaviy raqobatbardoshlik indeksi (42,7/100) O‘zbekiston viloyatlari o‘rtasida o‘rta darajani, Markaziy Osiyo mintaqasida esa nisbatan quyi o‘rinni egallashini tasdiqlaydi.

Asosiy tavsiyalar:

1. **Transport va logistika:** Xiva–Toshkent yuqori tezlikli temir yo‘l magistralini qurish va Urganch xalqaro aeroporti imkoniyatlarini kengaytirish orqali transport xarajatlarini 25–30% kamaytirish;

2. **Investitsiya muhiti:** Viloyatda maxsus iqtisodiy zona (MEZ) maqomini kengaytirish va byurokratik jarayonlarni raqamlashtirish orqali TXI ni 2030-yilga qadar 1,5 mlrd dollarga yetkazish;

3. **Innovatsiya:** Urganch Davlat universiteti bazasida texnologiya transferi markazi tashkil etish va ITTKI xarajatlarini YHMning 0,5 foiziga yetkazish;
4. **Insoniy kapital:** Mintaqada malakali kadrlarni ushlab qolish uchun uy-joy va ijtimoiy imtiyozlar dasturini ishlab chiqish;
5. **Diversifikatsiya:** Turizm, agrosanoat kompleksi va ekologik toza energetika klasterlarini rivojlantirish orqali iqtisodiy tuzilmani qayta shakllantirish.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” gi PF-60-sonli Farmoni. — Toshkent, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Hududiy statistika to‘plami 2025. — Toshkent: Stat. agentlik, 2025. — 348 b.
3. Kitson M., Martin R., Tyler P. Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept? // *Regional Studies*. — 2004. — Vol. 38(9). — P. 991–999.
4. Porter M.E. *The Competitive Advantage of Nations*. — New York: Free Press, 1990. — 855 p.
5. World Economic Forum. *The Global Competitiveness Report 2024–2025*. — Geneva: WEF, 2025. — 412 p.
6. Krugman P. Making Sense of the Competitiveness Debate // *Oxford Review of Economic Policy*. — 1996. — Vol. 12(3). — P. 17–25.
7. Maskell P., Malmberg A. Localised Learning and Industrial Competitiveness // *Cambridge Journal of Economics*. — 1999. — Vol. 23(2). — P. 167–185.
8. Xorazm viloyati hokimligi. 2025-yil transport infratuzilmasi rivojlantirish hisoboti. — Urganch, 2025. — 64 b.
9. O‘zbekistonda mintaqaviy raqobatbardoshlik indeksi — 2025. / *Iqtisodiy tadqiqot va islohotlar markazi*. — Toshkent: ITIM, 2025. — 120 b.